

УДК 94 (477) «1914-1917»

ВЛАДИСЛАВ ПАРХОМЕНКО

456-а ПІША ХЕРСОНСЬКА ОПОЛЧЕНСЬКА ДРУЖИНА В МИКОЛАЄВІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті, на підставі архівних матеріалів та періодичних видань, висвітлюється на прикладі 456-ї пішої Херсонської ополченської дружини, історія державного ополчення в Російській імперії в роки Першої світової війни.

Ключові слова: ополченська дружина, Миколаїв, Перша світова війна, мобілізація.

Малодослідженою проблемою в краєзнавчій літературі залишається історія військових формувань часів Першої світової війни на Миколаївщині. Автор статті вже торкався цієї теми в публікаціях про 58-й Празький [1] та 254-й Миколаївський [2] піхотні полки. Матеріал про останній полк оприлюднено також в дослідженні миколаївського історика Є. Г. Горбурова [3]. Подальші революційні події на Миколаївщині періоду визвольної боротьби 1917–1921 рр. та встановлення радянського режиму відображено в колективній праці краєзнавців [4] та монографії науковця І. Є. Ніколаєва [5].

Масштабність Великої війни викликала числені мобілізації до лав діючої армії. На протязі війни загальна кількість призваних до російського імператорського війська становила близько 15 млн 378 тис. осіб. Розташований на початку війни у Миколаєві 58-й Празький піхотний полк 1-ї черги, в липні 1914 р., вирушив на театр військових дій. Із кадрів Празького полку в серпні сформовано 254-й Миколаївський полк 2-ї черги, який вже у вересні розпочав свій бойовий шлях. Відразу гостро постало питання щодо підготовки запасних частин та забезпечення несення військової служби в тилу. Ці завдання покладалися на підрозділи державного ополчення.

За уставом про військовий обов'язок 1874 р. до ополчення (ратників) зараховувались чоловіки до 43-х річного віку включно. Ратники державного ополчення поділялися на два розряди. У 1-му розряді були усі ті, що відслужили вже дійсну службу, або ті, хто не були покликані в армію за різними пільгами. У 2-му розряді були чоловіки, що за станом

здоров'я, переважно, не були придатними до стройової служби.

У липні 1914 р. затверджено положення про організацію державного ополчення. У відповідності з цим документом із ратників ополчення формувалися піші дружини, кінні сотні, батареї і саперні півроты. У назвах піших дружин вказувалась також назва губернії. Так, сформовано 13 дружин із назвою «Херсонська». Наприклад, в Одесі розташувалась 476-а піша Херсонська дружина державного ополчення [6], у Миколаєві – 456-а піша Херсонська дружина.

Під час війни з ратників 1-го розряду передбачалося сформувати ополченські дружини для поповнення діючої армії. Ратників 2-го розряду, які в армії не служили, планувалося використовувати для охорони об'єктів в тилу, несення гарнізонної служби, тобто їх спочатку направляти на фронт не збиралися. Проте великі втрати, сприяли тому, що вже восени 1914 р. ополченців 1-го розряду, почали відправляти в діючу армію. Через рік, коли людські ресурси ополчення 1-го розряду вичерпані, у вересні 1915 р., оголошено призов ратників 2-го розряду, які взагалі ніколи у війську до цього не служили. Незабаром і вони стали поповненням для фронту [7, 75].

У 1915 р. розпочалося формування 25-вих дивізій 3-ї черги із дружин державного ополчення та новобранців [8, 243]. На початку 1916 р. ці дивізії поповнили діючу армію. Частина особового складу 456-ї пішої Херсонської дружини надійшла до створеної 125-ї піхотної дивізії, що у складі 39-го армійського корпусу 8-ї армії воювала на Південно-Західному фронті. Взагалі за роки Великої війни сформовано ополченські частини: піші

дружини з нумерацією від 1-ї до 769-ї, три кінні полки, 140 кінних сотень, 88 легких батарей та інші підрозділи. Ці частини державного ополчення з'єднувалися у бригади та дивізії.

За спогадами військових, ополченські дружини виявили низьку боєздатність та дисципліну. Так, генерал К. Л. Гільчевський, який у березні 1915 р. призначений начальником 1-ї ополченської дивізії, сформованої із 12 піших дружин, згадував про бої своїх підлеглих в Буковині, в районі Чернівців, у квітні 1915 р. «Бойова підготовка дружин була дуже слабкою... вони при обороні нерідко копали окопи фронтом не до противника, а у зворотний бік – так погано вони орієнтувалися в полі. Ніколи дружини не виступали в призначений час, а завжди на декілька годин пізніше і часто не виконували наказу» [9, 51]. Генерал О. О. Брусилів, розповідаючи про оборону фортеці Перемишль у травні 1915 р., теж відзначав, що «ополчення за незначним виключенням, було майже небоєздатним» [10, 170].

Документальний матеріал про історію 456-ї пішої Херсонської дружини зберігається в Російському державному воєнно-історичному архіві (ф.6121). І тому ми використовуємо переважно уривчасту інформацію із періодичних видань та Державного архіву Миколаївської області. В розпорядженні автора є також груповий фотознімок на якому зображено ефрейтора (сидить ліворуч) та унтер-офіцера (стоїть у центрі) на погонах, яких вказано номер дружини «456», а на кашкетах знак – «ополченський хрест». Фото зроблено в Миколаєві в ательє Б. Лещінського (вул. Одеська, 84). Зацікавлення викликає саме унтер-офіцер із нагородами: георгіївський хрест 4 ст., медалі в пам'ять російсько-японської війни, 100-річчя війни 1812 р. та 300-річчя царювання династії Романових. Він також має пам'ятний знак захисника Порт-Артура та знак за відмінну стрільбу. На жаль, невідомо його прізвище, інакше можна було встановити в якому полку він служив в роки російсько-японської війни, і за що був нагороджений георгіївським хрестом. Фото було зроблено, скоріше за все, саме на початку Першої світової війни, про це свідчать два

аргументи. По-перше: знак захисника Порт-Артура, було затверджено перед війною, лише в лютому 1914 р.; по-друге: призов до ополчення осіб які відслужили військову службу, а унтер-офіцер мав бойовий досвід, оголошено вже на 5-й день мобілізації – 22 липня 1914 р.

Військовослужбовці
456-ї пішої Херсонської ополченської дружини
м. Миколаїв (фото із колекції автора)

У 1917 році особовий склад 456-ї дружини проявив «революційну свідомість». 11 березня ратники ополчення приймали участь в маніфестації на честь перемоги революції [11]. Наступного дня ополченці, разом з іншими частинами миколаївського гарнізону, склали присягу новому Тимчасовому уряду [12]. 1-а рота ополченської дружини збрала кошти для родин «загиблих борців за свободу». Протягом березня в дружині створено ротні солдатські комітети [13]. У виконком Ради робітничих і військових депутатів обрано представників і від ополченців: Т. Внукова, Х. Грушевського, П. Пашковського, В. Желтьєного, В. Воробченко [14]. Наприкінці серпня представники 456-ї дружини з

представниками інших підрозділів гарнізону, засудили збройний виступ генерала Л. Корнілова проти Тимчасового уряду [15].

Восени 1917 р. все більше розкладався миколаївський гарнізон. І якщо артилерійські частини, з частково кадровим складом, зберегли дисциплінованість і незабаром перейшли під юрисдикцію Центральної Ради, то в ополченській дружині та 45-му запасному піхотному полку запанували пробільшовицькі, антивоєнні настрої. Преса з тривогою повідомляла: «Поки солдатські хвилювання не вийшли за межі казарм, але небезпека ексцесів над офіцерами не виключена» [16]. В таких умовах було організовано «легальний» розпуск військових частин, для цього утворені комісії з огляду військовослужбовців. Усіх, хто заявляв себе хворим, відпускали по домівках. Як наслідок, в ополченській дружині залишилися фактично лише мобілізовані мешканці із Миколаєва. На початку 1918 р. в умовах стихійної демобілізації, 456-а піша Херсонська ополченська дружина припинила своє існування.

Список використаних джерел

1. Пархоменко В.А. 58-й Празький піхотний полк на фронтах Великої війни (1914-1917 рр.). *Обласна наукова конференція «Військова історія Північно-*

го Причорномор'я: від найдавніших часів до сьогодення» (м. Миколаїв, 30-31 березня 2016 р). Миколаїв: Іліон, 2016. С. 26-28.

2. Пархоменко В. 254-й Миколаївський піхотний полк на фронтах Першої світової війни. *Південь України у вітчизняній та європейській історії. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса 15-16 вересня 2016 р.* Одеса: Астропринт, 2016. С. 145-148.
3. Горбуров Е. Г. Герои, забытые потомками ? / Горбуров Е. Г., Горбуров К. Е. *Exempla docent (Примеры учат)*. Николаев: П.Н. Шамрай, 2017. С. 67-84.
4. Миколаївщина: нариси історії революції 1917-1921 рр. Миколаїв: Іліон, 2017. 280 с.
5. Ніколаєв І. Є. Комуністичне єдиновладдя в УСРР в 1920-х рр.: Історико-правовий аспект. Миколаїв: ФОП «Швець», 2013. 436 с.
6. Державний архів Одеської області. Ф.3829., Оп1., Спр.111., Арк. 128.
7. Головин Н. Н. Военные усилия России в Мировой войне. Москва: Кучково поле, 2001. 440 с.
8. Российская империя: победы и поражения на фронтах Первой мировой войны / Сост. В. Бутромеев. Москва: ОЛМА Медиа Групп, 2014. 447 с.
9. Гильчевский К. Л. Боевые действия второочередных дивизий в мировую войну. М.; Л.: Государственное издательство: Отдел военной литературы, 1928.132 с.
10. Брусилов А. А. Мои воспоминания. Минск: Харвест, 2003. 432 с.
11. Николаевская газета. 1917. 12 марта.
12. Трудовая газета. 1917. 14 марта.
13. Державний архів Миколаївської області (ДАМО) Ф. Р-2247, Оп.1., Спр.3., Арк. 283-285.
14. ДАМО. Ф. 1817., Оп.2., Спр.188., Арк. 155-156.
15. Там само. Арк., 147-150.
16. Родной край. 1917. 3 ноября.

VLADISLAV PARKHOMENKO

456-TH INFANTRY KHERSON MILITIAMAN SUBDIVISION IN MYKOLAIV IN THE YEARS OF FIRST WORLD WAR

In the article, on the basis of the archived materials and magazines, is illuminated on an example 456th infantry Kherson militiaman subdivision, history of state militia in the Russian empire in the years of First world war.

Keywords: militiaman subdivision, Mykolaiv, First world war, mobilization.

ВЛАДИСЛАВ ПАРХОМЕНКО

456-Я ПЕШАЯ ХЕРСОНСКАЯ ОПОЛЧЕНСКАЯ ДРУЖИНА В НИКОЛАЕВЕ В ГОДЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье, на основании архивных материалов и периодических изданий, освещается на примере 456-й пешей Херсонской ополченской дружины, история государственного ополчения в Российской империи в годы Первой мировой войны.

Ключевые слова: ополченская дружина, Николаев, Первая мировая война, мобилизация.